

HUDOURNIK

(*Apus apus*)

// Franc Bračko

Če rečemo, da je orel kralj med pticami, je hudournik (*Apus apus*) prav gotovo kralj neba in letenja. Je ptica, ki je povsem prilagojena življenju v zraku z izjemo obdobja gnezdenja, ko par prenoči v gnezdu skupaj z mladiči. Preostali del življenja hudournik preživi v zraku. V njem se prehranjuje, visoko v njem tudi prenočuje in nikoli ne sede na ravna tla. V najnovejših raziskavah so švedski ornitologi s pomočjo geolokatorjev ugotovili, da hudournik na selitvi in prezimovanju v zraku preživi 99 % svojega življenja.

HUDOURNIK (*Apus apus*) je v celoti črn z belim podbradkom, ima dolge srpaste peruti in kratek, škarjasto oblikovan rep. Oba spola sta enako obarvana.
ilustracija: Jan Hošek

Črna ptica z belim podbradkom živi v urbanem okolju, tudi v najbolj gosto pozidanih delih velikih mest. Gnezditelj v naravnem skalnem svetu pri nas ni več poznana, čeprav gnezdenje v »pečevju« še omenja znameniti Fran Erjavec. Zaradi posebnega načina življenja hudournika ljudje manj poznajo. Navadno ga zamenjujejo s podobnimi lastovkami. Pri nas sicer gnezdi še planinski hudournik (*Tachymarptis melba*), blede hudournik (*Apus pallidus*) pa je redek gost.

GNEZDILEC VISOKIH STAVB

Hudournik naseljuje celotno Evropo. Njegova gnezda najdemo v Alpah celo nad 2000 m n. v. Prvotno je gnezdil v skalnih špranjah in luknjah prisojnega skalnega sveta, zlasti pa v razgibanem skalnem svetu toplejših morskih obal. Ponekod v Evropi pa so znani posamezni primeri ali manjše kolonije, ki gnezdiijo celo v drevesnih duplih.

V Sloveniji hudournik ne gnezdi povsod. Številčnejši je v jugozahodnem in vzhodnem delu države. Lokalno močna gnezdeča populacija hudournika, morda največja pri nas, je v Mariboru, velikost populacije ocenjujem na 300 parov. Žal se je gnezdeča populacija v tridesetih letih v tem mestu zmanjšala skoraj za polovico (po grobi oceni). Hu-

dournik je dokaj številčen tudi v Primorju, posebno v Kopru in okolici, ter na Goriškem in Ajdovskem. Slovenska populacija je ocenjena na 1500–3000 parov. Gnezdi v mestih in naseljih, predvsem na visokih zgradbah, gradovih, industrijskih objektih ipd. Če možnosti le dopuščajo, hudournik teži h kolonijskemu gnezdenju. Običajno njegova gnezda najdemo na starejših stavbah z razgibano arhitekturo, ki tej ptici ponuja veliko ustreznih gnezdilnih niš in različnih odprtih; pod streho, na podstrešju, v zidu ali v različnih štukaturah. Borno gnezdo zlepi s slino in vanj vgradi vse, kar ujame v zraku: perje, bilke, puhasta semena topolov in vrb, ki jih raznaša veter, idr. Pogosto naseli tudi gnezda domačega vrabca (*Passer domesticus*), ki ga preprosto prežene iz gnezda. Pred obdobjem množičnega obnavljanja stavb je pogosto gnezdil tudi na cerkvah.

SELITEV, OGROŽENOST IN PREHRANJEVANJE

V obdobju slabega vremena odrasli hudourniki skupaj z mladiči otrpnejo (torpor) in brez hrane zdržijo več dni. Negnezdeči osebk se takrat umaknejo z območja hladne fronte, lahko več 100 km daleč. Dolgotrajnejše deževje in ohladitev pa sta zanje lahko pogubna.

V juliju, ko se gnezdittev zaključuje, se v toplih polnih večerih hudourniki zbirajo v jate in letajo mimo gnezdišč ter se pri tem predirljivo oglašajo s »sri«, kar so Angleži poimenovali kot »kričeče skupine« (screaming parties). Do konca julija oz. avgusta zapustijo naše kraje in se odselijo v podsaharsko Afriko. K nam se vračajo šele v drugi polovici aprila in v začetku maja. Torej ostanejo pri nas le za čas gnezdenja, torej dobre tri mesece. V času selitve in v Afriki je hudournik seveda nenehno v zraku.

Čeprav je bil trend evropske gnezditvene populacije hudournika v obdobju 1980–2013 stabilen, je vrsta ponekod v upadanju, kar ugotavljamo tudi pri nas. Razlogi upadanja prav gotovo tičijo v izginjanju gnezditvenih možnosti zaradi rušenja starih, dotrajanih stavb, oziroma njihovega neustreznega obnavljanja, zlasti streh in nadstreškov. Dodatno ga ogroža pomanjkanje »zračnega planktona« zaradi zatiranja listnih uši na rastlinah in splošne uporabe pesticidov. Povsem neraziskan je tudi vpliv prometa na »zračni plankton«, ki ga zbijajo noč in dan drveči avtomobili. Hudournik namreč lovi majhne žuželke, kot so mušice, komarji, muhe, majhni hrošči, leteče mravlje ipd. Mladiče hrani z nekakšnimi »svaljki« iz žuželk, ki jih lovi v zraku in oblikuje v golši. Včasih je svaljek tako velik, da hudournik ne more zapreti kljuna.

KAKO POMAGATI HUDOURNIKU

Posledica vsesplošne obnove starejših zgradb je trajna izguba gnezdišč teh neutrudljivih letalcev. Hudourniki so zelo zvesti svojemu gnezdišču in ga lahko uporabljajo desetletja. Sodobna arhitektura in nove stavbe so običajno brez primernih razgibanih struktur in s tem gnezditvenih možnosti. Naravovarstvo zato tudi v urbanem življenjskem

okolju zahteva aktiven pristop k ohranjanju določenih vrst živali, ki sledijo človeku in naseljujejo njegovo življenjsko okolje. Populacijo hudournika je možno učinkovito ohranjati z načrtno izdelavo gnezdilnih niš in nameščanjem gnezdilnic na izbranih zgradbah. Gnezdilne niše je mogoče izdelati tako, da se estetsko in funkcionalno ujemajo s sodobno arhitekturo in človekovo kulturo bivanja. To pa tudi pomeni nov izziv in priložnost za slovenske arhitekte, ki načrtujejo nove objekte ali sanirajo obstoječe. Zato je v prihodnje priporočljivo tesno sodelovanje med arhitekti in naravovarstveniki.

Prav tako lahko k varovanju hudournika veliko pripomorejo posamezniki. Nameščanje umetnih gnezdilnic na zgradbe ponekod po Evropi daje izjemne rezultate. Gnezdilnice se nameščajo na

Značilna stanovanjska hiša, ki zaradi dotrajanosti strehe in fasade ponuja hudourniku več gnezditvenih možnosti.

foto: **Franc Bračko**

Odrasel **HUDOURNIK**, za katerega so značilne velike oči, kratek in širok kljun ter velike nosnice.

foto: **Franc Bračko**

V špranjah med strešno ploščo in oglatimi okrasnimi štukaturami na I. Gimnaziji Maribor, ki je bila zgrajena 1873, hudournik prav gotovo gnezdi skoraj ves čas obstoja zgradbe, saj to gnezdišče že leta 1925 omenja Otmar Reiser v knjigi o pticah Maribora.

foto: **Franc Bračko**

Vgrajene gnezdilne niše za hudournika v prizidku stanovanjske hiše v Zrkovcih pri Mariboru

foto: **Franc Bračko**

Vgrajene gnezdilne niše za hudournike v centru za obiskovalce v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok

foto: **Borut Mozetič**

individualnih hišah, pod napušči in slemeni streh, na podstrešju, na balkonih ipd. Na stanovanjskih blokih so primerna mesta za nameščanje balkoni, terase in podstrešja. Pomembno je, da izberemo najvišje mesto na zgradbi. Pod in pred gnezdiščem pa naj bo prazen prostor brez drevja ali visokega grmovja. Ponujene gnezdilnice ni treba čistiti, ker hudourniki ne gradijo gnezd in gnezdiijo zmeraj v starem gnezd. Če se zgodi, da na tleh najdemo hudournika, ki ni poškodovan, mu damo nekaj kapljic vode in ga preprosto vržemo v zrak, da ne moteno poleti.

IZKUŠNJE NAMEŠČANJA GNEZDILNIH NIŠ PRI NAS

V Mariboru imamo že kar nekaj izkušenj z nameščanjem gnezdilnic in gnezdilnih niš za hudournike. Leta 1989 smo na zgradbi Gambrinusa v Gledališki ulici vgradili 13 gnezdilnih niš, na OŠ Toneta Čufarja na Pobrežju pa smo leta 2008 namestili 10 gnezdilnic. V vseh uspešno gnezdiijo hudourniki.

Mladič hudournika v gnezd, ki ga je prvotno zasedel domači vrabec (*Passer domesticus*)

foto: **Franc Bračko**

Schweglerjeve gnezdilnice za hudournika na Osnovni šoli Tone Čufar v Mariboru (20. 9. 2008)

foto: **S. Jamnikar**

Gnezdilni zaboj za hudournika, nameščen pod slemenom stanovanjske hiše v Zrkovcih pri Mariboru (21. 4. 2017)

foto: **Franc Bračko**

Pred nedavnim smo pritrdili tudi tri gnezdilne zaboje z 21 gnezdišči na streho SNG Maribor. Tudi v Naravni rezervat Škocjanski zatok so leta 2015 na objekt centra za obiskovalce namestili 10 gnezdilnih niš. V prihodnje načrtujemo še več tovrstnih akcij v želji, da ustavimo nadaljnje nazadovanje našega vratolomnega letalca.

Gnezdišče hudournika v špranji poškodovane lesene obloge pod strešnim napuščem (Maribor, 5. 6. 2015)

foto: **Franc Bračko**